

Parental rights and duties to raise a child

Vážený pane ministře, vážené dámy a pánové!

Srdečně vám děkuji za pozvání na tuto konferenci a za milé představení.

Naše téma je skutečným „tématem budoucnosti“. Pokud ústřední sociální otázkou 19. století byly rozpory mezi kapitálem a prací, ve 21. století jde o pokračování společnosti a také o zajištění a budoucnost lidského kapitálu. A to vzniká jen v rodinách s dětmi – a jinak nikde.

Rodinná politika založená na vědeckých základech se stala – podobně jako sociální politika – relativně svébytným oborem. Zdá se, že oba dva tyto obory, sociální politika (zaměřená na materiálně-peněžní otázky přerozdělování mezi „chudými“ a bohatými“) a rodinná politika (zaměřená na vyrovnání rozdílů mezi těmi, kdo nesou odpovědnost za děti, a bezdětnými), se v současné době nachází v nelehkém postavení, vezme-li v úvahu neustále silnější trend, kdy je stále více oblastí života téměř „kolonizováno“ požadavky, dokonce nátlakem „pracovního světa“. Někteří odborníci hovořili už před současnou bankovní, případně ekonomickou krizí o „imperialismu čisté ekonomie“. Uvědomme si jedno: nejde nám o ukvapenou devaluaci systému tržního hospodářství, spíše o jeho úpravu na skutečně sociální (a také ekologické!) tržní hospodářství a o svobodnou rodinu, což je předpoklad pro skutečně svobodomyšlný hospodářský a společenský systém.

Lepší sladění rodiny a práce ve smyslu různých možností jak bezkonfliktně spojit převzetí rodinných povinností - především péči o děti a jejich výchovu - s požadavky, které s sebou nese výdělečná práce, to je společenský cíl, avšak ještě neobecně platná skutečnost. To platí především pro často požadovanou rovnocennost péče o rodinu a práce. Z mého pohledu je jedním z největších handicapů v současné diskuzi o sladění práce a rodiny odkaz na historické pojetí práce (vytvořené asi v době rané industrializace) jako na výdělečnou činnost. Už pátá německá zpráva o stavu rodiny se v roce 1994 pokusila vyčíslit práci odváděnou v rodině (převážně v oblasti výchovy, zaopatření a péče) a ocenila ji ve výši 51 procent podílu na hrubém domácím produktu. Zde vidíme, že je nutné, aby péče o rodinu byla vnímána, oceňována a odměňována lépe, než je tomu doposud.

Lepší sladění rodiny a práce vyžaduje, aby bylo zakotveno v rozsáhlém cílovém systému rodinné politiky, kterou chápeme jako politiku společenského řádu a která je zaměřena na vytvoření základních předpokladů pro rozšíření péče o rodinu a uspořádání společného rodinného života. Měli by se na ní podílet nejen státní představitelé (na všech úrovních státu), ale také soukromé organizace, např. podniky, rodinné organizace a v neposlední řadě samotné rodiny, jako subjekty rodinné politiky a protagonisté svého vlastního osudu. Je třeba vybudovat možnosti pro jejich spoluúčast a institucionálně je zakotvit silněji než doposud, ať už jde o reprezentativní a kompetentní zastupování zájmů (srovnatelné se zastupováním zájmů zaměstnavatelů a zaměstnanců) nebo třeba zavedení volebního práva dětí.

Dosavadní diskuze o otázkách sladění práce a rodiny se omezuje maximálně na současnou koexistenci práce na plný úvazek (měli bychom se kriticky zeptat: pokud možno podle mužského vzoru?) a péče o rodinu. Pokud však přihlédneme k aspektu demografického vývoje, totiž neustále se prodlužující střední délce života a z toho vyplývající nutnosti delší doby trvání výdělečné činnosti, a pokud vezmeme skutečně vážně už zmíněnou rovnocennost péče o rodinu a práce, mohli bychom z toho vyvodit nové perspektivy. Namísto jejich souběhu by péče o rodinu a práce v různých fázích života na sebe různě navazovaly. V současné době tento postupný model do fází rozdělené péče o rodinu a práce provází při přechodu z jedné sféry do druhé značné nevýhody. Lepší finanční ohodnocení péče o rodinu, popř. rodičovských povinností, by mělo tuto volbu mezi rozdílnými možnostmi usnadnit tím, že by kompenzovalo nižší výdělek spojený s omezením pracovní doby kvůli rodině.

Pro dosažení pokud možno bezkonfliktního spojení (současného nebo následného) péče o rodinu a práce v průběhu života existuje několik podcílů nebo částečných cílů, ke kterým je vždy přiřazeno několik nástrojů specifických pro tyto dílčí cíle. Ty jsou však nezdědka natolik v popředí pozornosti politiků a političek, že vlastní konečný cíl rodinné politiky a spojení s jinými nástroji i částečnými cíly, které je pro účinnost těchto nástrojů velmi důležité, nepřipustně ustupuje do pozadí.

Ústředním cílem přitom vždy musí být takové uspořádání pracovních povinností, které umožní péči o rodinu, a nikoli „hospodářsky způsobilá rodina“!

V rodinné politice v celé EU jsou jednotlivé nástroje – v souladu s nejrůznějšími cíli – nastaveny velmi rozdílně, a poskytují proto pestrý obraz národních systémů rodinné politiky. Lze v nich rozeznat i vlivy dosavadního národního politického a kulturního vývoje a národních osobitostí. Právě vzhledem k těmto daným rozdílům se naskytá otázka po legitimitě a způsobilosti určitých politických záměrů (jako je cíl stanovit podíl zaměstnanosti žen) – z právního hlediska se ostatně jde o doporučení, v žádném případě o povinný úkol.

Vzhledem k problému rolí jednotlivých pohlaví v oblasti pracovního postavení v rámci rodiny a vzhledem ke sladění péče o rodinu s prací považují za důležitou následující úvahu: rozdíly mezi pohlavími s sebou nesou určitý antropologický, osobní i existenční dosah, který byl vždy interpretován z kulturního hlediska, ale který se nedá redukovat na sociokulturní přiřazení ve smyslu „gender“. V protikladu k upevnění rolí specifických pro jednotlivá pohlaví v oblasti pracovního postavení ve společnosti a rodině existují v současné době, jak už jsem zmínil, politické tendence prosadit egalitářské upevnění rolí. Neměla by se však politika vyvarovat toho, aby si v oblasti rozdílů mezi pohlavími činila nárok na ideologickou moc učinit konečné rozhodnutí a aby propagovala upevnění rolí, ať už diferencované nebo egalitářské? Obojí může být represivní. Mnohem více by se mělo spoléhat na volnost moderní doby, tedy na tu liberálnost, v níž si ženy a muži sami určují na základě rovnocennosti a rovnoprávnosti své životní plány a v případě manželského a rodinného svazku se sami navzájem svobodně dohodnou na rozdělení úkolů. Ne nadarmo vznikla v politické filozofii moderní doby smluvní teorie Pate.

Dále bychom měli věnovat pozornost samotné rodině a jejímu „vnitřnímu prostoru“. Na rodinu jako takovou mají velký vliv společenské změny, nepřestává však plnit důležité úkoly (jak už jsem zmínil, především výchovu a zaopatření dětí, ale i péči o ně). Tyto sociálně nutné úkoly charakterizují rodinu jako samostatný částečný systém společnosti. Ve smyslu subsidiarity má rodina právo uspořádat oblast svého působení co nejvíce samostatně a od společnosti k tomu dostávat přiměřenou pomoc. Toto právo je třeba stále vymáhat, neboť je ohrožováno faktem, že rodina existuje jako malá, na větším politickém a ekonomickém systému mnohostranně závislá a navíc netržní jednotka.

Z významu rodiny jako společenství osob vyplývá úkol vychovávat děti, a to jako právo a povinnost rodičů. V průběhu vývoje dětí se pak na stranu rodičů následně přidávají i jiní vychovatelé s jejich vlastními kompetencemi. Především v prvních letech života však jsou vychovateli v první řadě rodiče. Výchova v důvěře má pro další vývoj dítěte základní význam. Moderní výzkum mozku upozornil, jak jsou stálé osoby pro vývoj dětí v raném věku důležité. Výchova jako záměrný proces vyžaduje, aby byla nepřetržitá, a to především u malých dětí. Příliš velká diskontinuita může být škodlivá. V neposlední řadě platí, že každá výchova předpokládá vazbu. Také v této souvislosti se naskytá otázka ohledně času, který mají rodiny pro sebe k dispozici. Tady je třeba oponovat všem politickým a sociálním trendům, které společensky diskriminují a finančně postihují ty rodiče, kteří chtějí své děti v prvních letech jejich života vychovávat sami - částečně kvůli dětem, částečně protože chtějí společně s dětmi intenzivně a bezprostředně prožívat jejich raný vývoj jako něco fascinujícího a naplňujícího, takže je nechtějí odložit do zařízení péče o děti.

Možnosti, které se nabízí v rámci rozdělení práce v rodině a sladění péče o rodinu i práce, by si rodiče měli moci svobodně dohodnout a zvolit bez ohledu na finanční hledisko. Podpora zařízení péče o děti by však neměla vést k tomu, aby si výchovu a zaopatření dětí v rodině mohly dovolit pouze privilegované vrstvy. K tomu by mohlo dojít, pokud by skrovné zdroje uvolněné veřejným rozpočtem jednostranně plynuly do zařízení péče o děti. Především v případě péče o malé děti a jejich výchovy by měly tyto zdroje připadnout pokud možno přímo rodičům a mělo by být na jejich rozhodnutí, zda a v jaké míře tyto zdroje použijí v rámci rodiny, anebo zda je chtějí vynaložit na zařízení péče o děti. Tato rodinná autonomie je žádoucí i z toho důvodu, že lze právem pochybovat o tom, že všechny praktikované nebo navrhované možnosti péče o děti v různém věku mimo rodinu jsou vzhledem k blahu dětí rovnocenné – s ohledem na kvalifikaci pečovatelského personálu, velikost skupin dětí a aktuální nutnost šetřit. Rozhodnutí mezi vlastní péčí a péčí poskytovanou třetími osobami zůstává konečně i otázkou svědomí rodičů a závisí na jejich zaměření, preferencích a postojích.

Souhrnně lze konstatovat, že naše společnosti potřebují nový „provozní systém“ rozsáhle zaměřený na rodinu a děti. V budoucnosti by mohla být „generační snášenlivost“ rozhodujícím kritériem pro zákonodárství.

Přítom jsou důležité materiální a morální aspekty, avšak nejen ty. Potřebný je také větší ohled na děti a rodiny v oblasti daňového a transferového systému. Pokud může mnoha lidmi podporovaný „příjem na výchovu“ vyřešit některé ze zmíněných problémů, měl by se důkladně a diferencovaně prodiskutovat.

Lepší financování vlastní rodičovské péče by nemělo být neřešitelným finančním problémem, pokud to politika myslí s generační rovnoprávností – jako předpokladem generační solidarity – vážně. Pokud se v oblasti daňového práva nabízí určité možnosti - od existenčního minima osvobozeného od daní pro každého člena rodiny až po takzvanou „zápornou daň“ - pak je třeba vyžadovat v transferové oblasti dostatečnou finanční dotaci příslušných fondů, popř. jednotlivých opatření. Velkou, i na evropské úrovni účelnou pomocí by bylo „vytvoření generačního rozpočtu“ vedle (nebo lépe namísto) vytvoření „genderového rozpočtu“ podporovaného některými lidmi, jakož i vypracování generačních bilancí, které by lépe zobrazovaly rozdělení společenských zdrojů různým generacím. To by byl předpoklad, který by ukázal momentální „nevyváženost“ v neprospěch mladší generace, tedy rodin s dětmi. Například v Rakousku je v současné době příjem ze závislé činnosti zatížen odvody ve výši 22,8 % na zabezpečení starší generace, avšak jen 4,5 % na financování výdajů na mladší generaci. Také v diskusi o „základním zabezpečení“, kterou mnohé evropské země zahájily, by měly být výslovně zahrnuty děti a zohledněna práce, kterou rodiny odvádí.

Děkuji českému předsednictví EU za prozíravost a za odvahu věnovat tuto konferenci tématu, kterému se často věnuje jen málo pozornosti, a přeji mnoho úspěchů v dalších rozpravách o této důležité záležitosti!

Prof. Günter Danhel, DSA

Ředitel Ústavu pro otázky manželství a rodiny (IEF)

Spiegelgasse 3/8

1010 Vídeň (Rakousko)

Telefon +43 1 515 52 3651

Telefax +43 1 513 89 58

Mobil-Telefon +43 664 824 36 51

guenter.danhel@ief.at

www.ief.at